

KÖTTER TAMÁS
A holtak serege

A sűrű ködben baj nélkül haladunk. Előbb a Széna téren, majd az Olasz fasoron vágunk át, míg elérjük a Szamos utca melletti utolsó állásunkat. Kísérteties a csend, úgy látszik, a ruszkik ma máshol próbálkoznak. Az első két bunker már üres, hogy hová lettek a védői, arra hiába is keresnénk a választ.

A harmadik bunkert géppuskafészek védi, fagyott, hófödte hullákból és homokzsákokból álló mellvéd fedezete alatt. A bejáratnál feltűzött szuronyú, acél-sisakos őr toporog a hidegben. Új ember lehet, mert még sosem láttam.

A lábán az enyémhez hasonló orosz csizma, a sisak alatt a fejét fekete kötött kendő fedi. A bajuszáról fagyott jégcsapként takony lóg le, szeme különös fényben játszik. Jelszó helyett arról érdeklődik, hogy mikor hozzák már a meleg ételt.

Némethire pillantok. A főhadnagy szomorú tekintettel figyeli az őrt, kétségbeejtő helyzetünk élő szobrát.

Némethi kiismerhetetlen, hallgatag ember. Közel jár az ötvenhez, de ennek ellenére csak nemrég léptették elő. Inas, vékony testalkat, markáns penge arc. Rövidre nyírt fekete hajában ezüstösen csillognak az ősz hajszálak. Rettenetes körülményeinek ellenére is olyan, mintha skatulyából húzták volna ki. Frissen van borotválva, a bajusza szépen megnyírva, egyenruhája, bár itt-ott koszfoltos, előírászerűen áll rajta. Vele ellentétben zsákmányolt halinacsizmámban, az övembe szúrt pisztollyal és rohamkéssel, a fejemen orosz szőrmesapkával úgy nézek ki, mint egy hegyi rabló.

„Pajtás, mára már bezárt az étterem”, felelem az őrnök Némethi helyett is, aki még mindig szótlanul bámul maga elé.

A főhadnagy, mint aki most ébred egy rossz álomból, amit mielőbb szeretne elfelejteni, megrázza a fejét, egy pillanatra elmosolyodik a válaszon, és tőle szokatlan módon még az elmaradt tisztelgést sem teszi szóvá.

Lemászunk a meredek lépcsőn, és abban a pillanatban Katyusa-sorozat vág eret a szürke, homályos reggeli égboltba.

Négyen ülnek körül egy ládát; valamennyit ismerem. Váradi, Bertalan és Beck egy történethüvelybe állított gyertya halovány fénye mellett kártyáznak,

a negyedik csendben kibicel nekik; a sarokban, tábori ágyon, pokrócokba bugyolált sebesült agonizál. A főhadnaggyal lehet egyidős; tisztizubbonya a mennyezetre akasztott kampón lóg, fekete foltok éktelenkednek rajta a rászáradt vértől. A kártyázók tapasztalt frontkatonák, bár egyikük sem több tizennyolcnál. Az egyenruhájuk mocskos és ugyanolyan szedett-vedett, mint az enyém. A kibicet Füredinek hívják. Néhány napja hozták be az egyik razzia során. Azt állítja, hogy banktisztviselő. Vadonatúj egyenruháját kinyomja a hasa, egyedül ő áll fel és tiszteleg, amikor belépünk.

A főhadnagy a sebesült állapotáról érdeklődik.

„Elég súlyos a sebe, aknaszilánkot kapott a mellébe. Tegnap volt nála egy orvos, de fájdalomcsillapítót már nem tudott adni. Azt mondta, hogy műteni kellene. Pálinkával itatjuk, hogy valahogy kibírja addig, amíg valaki végre elszállítja innen”, foglalja össze röviden a helyzetet Bertalan.

„Ha pokrócra tennénk, akkor négyen pont el tudnánk vinni”, veti fel Váradi. Füredi lelkesen bólogat, az arcára van írva, hogy nagyon menne már.

„Hogy beszél egy tisztról?! Magának ő hadnagy úr, megérette?!”, ripakodik rá Váradira a főhadnagy.

„Mi van...?”, kapja fel a fejét vicсорogva, mint egy veszett kutya, Váradi.

„Arra figyelmeztettem, honvéd, hogy adja meg a Molnár hadnagy rangjának kijáró tiszteletet!”, mondja fojtott hangon Némethi, de látom rajta, minden akaraterejére szüksége van, hogy ki ne robbanjon.

A játék megáll egy pillanatra, mindenki maga elé mered. Tapintható a feszültség. Váradi keze a rohamkése felé kúszik, miközben nyílt, fenyegető tekintete súrolja Némethit. A géppisztolyomat egy apró mozdulattal a kártyázók felé irányítom. Füredi újra viházzba vágja magát.

Váradi a fegyveremre pillantva gyorsan megjuhászodik, és ha nehezére esik is, de kimondja, amit Némethi vár tőle: „A hadnagy urat.”

A főhadnagy leül a sebesült mellé, én a snapszerezők közé telepszem. Váradi egy kicsit duzzog még az előző jelenet miatt, de miután megkínálom cigarettával, és hagyom, hogy három szálát vegyen, megbékél velem.

A játékosok élénk beszélgetésbe merülnek. Már a háború utáni időkre készülnek, és egyáltalán nem zavartatják magukat a tisztek miatt.

„Ha ennek vége lesz, visszamegyek az apám pékműhelyébe, aztán szép lassan átveszem tőle az ipart.

Kenyér mindig kell az embereknek”, meséli a terveit Váradi. Beck szülei bérháztulajdonosok, ő maga katonaiskolás. Azzal tisztában van, hogy a valójában még el sem kezdődött tiszt karrierje itt lassan véget ér. Ő sem hiszi, hogy a ruszok vagy bárkik, akiket majd a nyakunkra ültetnek, tárt karokkal fogadnának egy volt cögert. Sajnálja, mert a nőknek imponál a szép egyenruha, „hamar szétteszik a lábukat tőle”, kesereg az elszalasztott lehetőségeken. Abban reménykedik, hogy legalább a bérházukat nem bombázták le.

„Mehetek vissza gürizni a gyárba”, köp egy nagyot Bertalan – mielőtt beállt volna a Vannayba, Csepelen, a Weiss Manfréd Művekben volt lakatos.

Nem lepődöm meg sztoikus nyugalmukon. A napról napra zsugorodó ostromgyűrű, mint a nyak köré font hurok a tüdőből a levegőt, úgy szorítja ki az ember fejéből az olyan nagy szavakat, mint végső győzelem, helytállás, kitartás, becsület, hogy a helyüket egészen egyszerű, kézzel fogható dolgok vegyék át: enni, inni, túlélni.

„Nekem, kérem, két kiskorú gyerekem van”, szólalt meg remegő hangon Füredi, bár őt senki sem kérdezi. „Későn nőültem, tudják, hogy van ez”, magyarázkodik tovább. „Az anyjuddal vannak most, jaj, csak nehogy valami bajuk essék.” Füredi panaszát szó nélkül hagyjuk; Váradi, Bertalan és Beck játszanak tovább. En egy darab félig fagyott kenyeret próbálok elrágni. Az állítólagos banktisztviselő gyorsan visszasüllyed a letargiába.

Nem hagy nyugton a kíváncsiság, két kör után az odakint őrt álló katona iránt érdeklődöm.

„Kissnek hívják, és komplett bolond”, mondja Beck, miközben bement a húszat.

„Két napja szedtük össze, a környéken bolyongott”, veszi át a szót Bertalan. „A szakaszát aknatámadás érte, egyedül ő élte túl. Ott örülhetett meg”, magyarázza az ő furcsa viselkedését.

Még három kört játszanak, amikor Némethi feláll a sebesült ágyától, és szól, hogy szedelőzködjünk: „Feladjuk ezt az állást. Az új védvonal a Klára utcában lesz.”

„Fegyver, lőszer, gránát nem maradhat”, rendelkezik a főhadnagy. Amit tudunk, zsákokba tömünk, vagy az övünkbe tűzünk. Úgy nézünk ki a sok magunkra aggatott csomaggal, mint a vándorcigányok.

„Nem visszük?”, bök Váradi az állával a sebesült tiszt felé, de látva, hogy megvillan a főhadnagy szemé, gyorsan hozzát teszi: „a hadnagy urat”.

„Nem, ő marad”, feleli Némethi, aztán Váradi övéből kihúzza egy nyeles gránátot, és odaviszi a sebesültnek.

Dél felé jár már az idő, mégis mintha esteledne; homályos folt a nap a piszkos színű égen. Az őrt ugyanabban a kataton állapotában találjuk, mint az érkezésünkkor. Értetlenül figyel, ahogy sorban kiadogatjuk a málháinkat.

„Nem mehetek, mi itt védünk! Az én csapatom az élők és holtak közössége. Ha meghalok, holnap engem is felhajítanak a mellvédre. Együtt maradjunk”, feleli Némethinek, amikor utasítja, hogy csatlakozzon hozzánk. Ez parancsmegtagadás, mindannyian tisztában vagyunk vele. Még ezekben a nyomorúságos időkben is föbelövés jár érte. Tehetetlenül toporgunk csomagjaink alatt roskadozva, várjuk, hogy mit lép Némethi. A főhadnagy meg sem rezdül az ő szavaira, tiszteleg, aztán int, hogy indulhatunk.

Az Erdészeti Intézetben szétszéled a kis csapat, mindenki megy a dolgára. Úgy döntök, hogy kihasználok a szusszanásnyi időt, amíg új feladatot kapok, és lerogyok az egyik sarokba. De alig szunnyadok el, máris felébresztenek, „hivat a főhadnagy”.

Némethit az emeleten találom. Az egyik kitört ablak helyén homokzsákokból, téglákból, bútorokból kialakított, hevenyészett fedezékből jó rálátás nyílik a parkra. A főhadnagy átadja a parancsnokságnak írt jelentését, de nem bocsát utamra. Megkínál egy kis üveg, sebesülteknek szánt Unicummal, ő pedig cigarettára gyűjt.

„Molnár hadnaggal évfolyamtársak voltunk az akadémián”, vág bele, miközben kifújja a füstöt. „Tizenhatban avattak tiszté bennünket, és rögtön egy rohamzászlóaljhoz kerültünk az olasz fronton. A fegyverszünet és az összeomlás után az elsők közt jelentkeztünk Prónay különítményébe. Irtottuk a vörösöket, ahol csak értük. Aztán Horthy bevonult a fehérkesztyűs politikusbarátaival a fővárosba, és különítményesekre már nem volt szükség. Hirtelen kényelmetlenné váltunk az urak számára. Azt mondták, hogy amit tettünk, nem szalonképes az Antant előtt”, nevet fel keserűen. „Nem vagyunk szalonképesek!”, néz körbe, mintha a bíróságon az esküdteket gyözködné az igazáról. „Hát úgy döntöttek, hogy megszabadulnak tőlünk. Volt, akit nyugdíjaztak, másokat leszereltek, és szélnek eresztettek. Minket Molnár Sanyival bedugtak egy nyavalyás irodába. Minket, akiket harcra képeztek ki! – kiált fel, beleadva minden keserűsé-

gét. – A legszebb éveimet akták közt töltöttem, haszontalanul. Amikor kitört ez a háború, azonnal jelentkeztem a frontra, de elutasítottak. Ha nincs ez az ostrom, még mindig leltári kimutatásokat gyártok.” Némethi arca megvető grimaszba rándul. „Molnár Sanyival barátok vagyunk, ezt tudnod kell. Bármit megtennék érte”, teszi még hozzá már tárgyilagos, nyugodt hangon.

„Egyel több ok, hogy kihozzuk onnan”, feledkezem meg magamról, hiszen mégiscsak egy tisztel beszélek.

„Neki már ügyis vége”, legyint a bunker irányába. „Ezt ő is tudja. A ruszoknak egészséges, munkaképes foglyokra van szükségük, a többi csak felesleges teher nekik. Így legalább katonához méltóan hal meg.” Mintha az oroszok is osztanák Némethi véleményét, mert hirtelen mozgásra leszünk figyelmesek a parkban. A sűrű, csöpögő ködben, mint megannyi szellemalak, fehér álcaruhás oroszok válnak ki a hóból, mire a bunkerbe telepített géppuska vad kelepelésbe kezd. Néhány orosz összeesik, a többiek futnak, lőnek, aztán néhány méter után újra lehasalnak, hogy eggyé váljanak a mindent belepő fehérséggel. Alig telik bele néhány másodperc, és mintha egy jól begyakorolt koreográfiát adnának elő, újra nekilendülnek, hogy fokozatosan teret nyerve egyre közelebb kerüljenek a bunkerhez. Mire a mi géppuskáink is bekapcsolódhatnak a küzdelembe, már késő. Az MG-42-es elhallgat.

Az alig néhány szívdobbanásnyi ideig tartó csendet tompa dörrenés töri meg. Füst gomolyog elő a bunker réseiből.

„Bevégeztetett”, mondja Némethi, és újabb cigarettára gyújt.

„Van még utasítása számomra, főhadnagy úr?”, kérdezem végül.

Legyint, hogy nincs.

Már a romos helyiség ajtajánál járok, amikor a kérdésével mégis megállít: „És te mihez kezdesz ezután?”

„Mérnök leszek”, felelem gondolkodás nélkül. „Valakinek újra fel kell építeni ezt a várost.”

„Szép gondolat, fiatal ember.” A hangjában nyoma sincs a gúnynak, látom rajta, hogy komolyan gondolja, amit mond.

„Élelmiszerünket felhasználtuk, az utolsó töltény csőre töltve” – parancsot kaptunk a kitörésre.

Az Ostrom utcában gyülekezünk, Némethivel együtt az első hullámba osztanak be. Váradi, Beck és Bertalan is velünk van, csodával határos módon valameny-

nyien épek és egészséges vagyunk. Füredit néhány napja lelőtték a ruszok a Retek utcában. Fegyvertelen volt. Menekülni próbált, vagy meg akarta adni magát – ki tudja azt ebben a zűrzavarban.

Fényszórók, világítórakéták, nyomjelző lövedékek, kilőtt és felgyulladt tankok égő fényében, szinte nap-pali világosságban, vad állati ösztönrel tör előre, sodor mindent és mindenkit magával a katonákból és civilekből álló tömeg. Már a Széna téren aknatüzet kapunk, borzalmasak a veszteségeink. De nincs megállás, a mögöttünk jövők, mit sem sejtve a rájuk váró borzalmakról, nyomnak bennünket előre, egyenesen bele az orosz géppuskák tüzebe. Nem telik el pár perc, és már mindenütt hullahegyek. A fagyott havon csúszkálva, sebesültek és halottak testén botladozva jutunk át a Széna téren. „Erre jöjjenek!”, üvölt ránk Némethi, aki még a legnagyobb zűrzavar közepette is megpróbál rendet tartani közöttünk, és a Széll Kálmán tér helyett a Lövőház utcába vezet bennünket.

A roham lendülete elsodorja az oroszok első vonalát, sokan közülük az emeletekre, tetőkre menekülnek, onnan lövöldöznek mindenre és mindenkire, aki feltűnik az utcában. Kapualjból kapualjba rohanunk előre, miközben megpróbáljuk viszonzni a fentről érkező tüzet. Némethi, mit sem törődve a körülötte füttyülő golyókkal, parancsokat osztogat, noszogatja a lemardókat. De hiába minden. Elakadunk. A kapualjakban, földszinti helyiségekben sebesültek üvöltenek, némelyiknek a végtagjai helyén csak véres csonk. Egy kéz nélküli német katona azért könyörög, hogy lőjük agyon. Kibírhatatlan a látvány, közel állok a síráshoz, és úgy érzem, nincs az az isten, hogy továbbmenjek.

„Eltalálták a főhadnagyot!”, ránt ki Bertalan üvöltése a kábulatból.

„Súlyos?”, hajlok a vérző mellű Némethi fölé. „Honnan tudjam, nem vagyok orvos!” Bertalan sincs jobb állapotban, mint én, hisztérikus zokogás rázza.

Kötést teszünk a sebre, de rögtön átvérzik. Tanács-talanul toporgunk nehezen lélegző parancsnokunk felett. Egyre többen futnak, vagy csak vonszolják magukat visszafelé. „Lehetetlen átjutni!”, kiabálja egy német tiszt, mielőtt elnyeli a kaoszt.

„Visszamegyünk!”, dönti el Beck, és mintha csak mindannyian erre vártunk volna, felkapjuk a sebesült Némethit.

Újra vissza a halálzónán át.

Az Ostrom utcában már a második hullám tolong. A pillanatonként becsapódó aknagránátok ellenére mozdulni sem tudnak az első hullám visszafelé tóduló

túlélőitől. Átjutni a tömegen lehetetlen. A Görgey Arthur utca felé vesszük az irányt, aztán minden cél nélkül befordulunk a Kapás utcába. Itt minden különösen csendes; távolabbról gépfegyversorozatokat és tompa, valószínűleg aknavető gránátból származó robbanásokat hallani. Egy teremtett lélek sincs az utcán. Valószínűtlenül békés és fehér minden. Hirtelen azok a nem is oly régi idők jutnak az eszembe, amikor a hó még csak örömet, játékot és szórakozást jelentett, és a város, amelyre gyerekként most talán rá sem ismernék, a végtelen lehetőségek sora, életem csodálatos játszótere volt.

Egy étterem kitorrt üvegfa mellett megyünk el, amikor bentről vérfagyasztó látvány tárul elénk. A fapadlós, stukkókkal díszített elegáns helyiség közepét hatalmas, ovális asztal foglalja el. A terített, étel- és italmaradékoktól roskadozó asztalon lobogó gyertyák a falakon groteszk árnyakká torzítják a székeken ülő vagy kifacsart pózban, mint a részegek, az asztalra borult német tiszték hulláit; néhányan még élettelen kezükben tartják a pisztolyukat. Sápadtan bámuljuk a szörnyű látványt.

„Vigyenek bel!”, utasít bennünket Némethi. Minden viszolygásunk ellenére szó nélkül eleget teszünk a parancsának.

„Ültessenek oda!”, mutat az üres székre az asztalfőn ülő, üveges tekintetű ezredessel szemben. Előtte

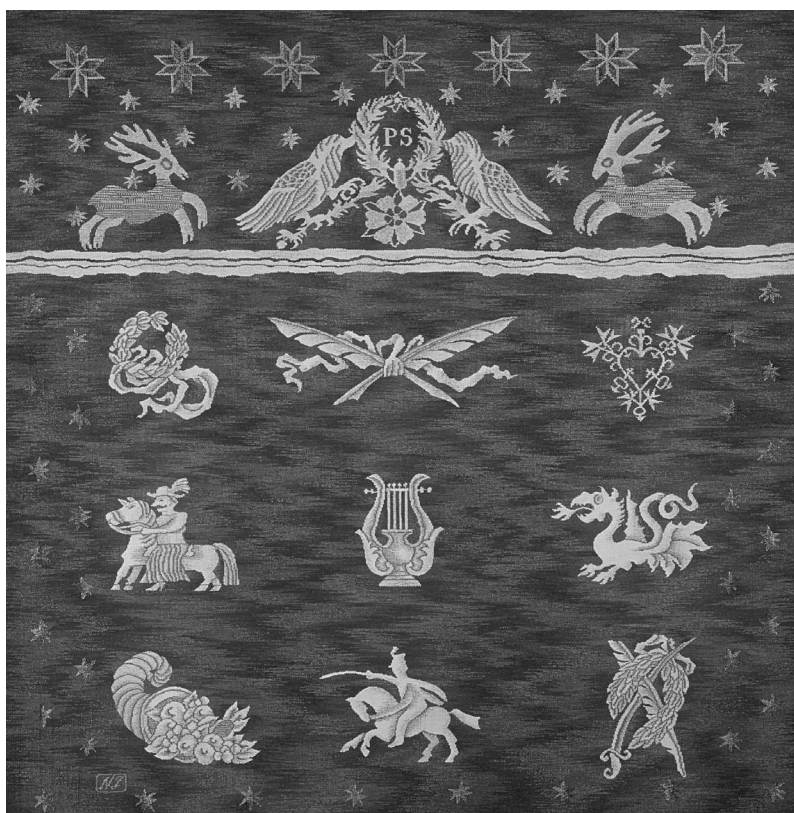
az asztal szépen megterítve, a poharak érintetlenek, mintha ez a hely csak őt várta volna.

Egyre nagyobb körülöttünk a csend. Már csak távolról és alig hallhatóan ér el hozzánk a csatazaj. „Fogy az időnk”, jegyzi meg Beck, és előadja a tervét: felmegyünk a Várba, ott adjuk meg magunkat. A főhadnagy nyugodtan, ellenkezés nélkül fogadja a döntésünket.

„Én itt maradok velük”, utasítja vissza az ajánlatunkat, hogy magunkkal visszük. „Nem adom meg magam”, mondja. „Akármilyen történt velem, én itt belül – bök a vérző mellkasára – mindig katona maradtam. Sem aktakukacnak, sem másnak nem megyek vissza. Én csak ehhez értek. Azt add ide” – mutat az övembe tűzött utolsó kézigránátomra –, „ha jól sejtem, neked már nem lesz szükséged rá”.

Tisztelgés és minden más katonai formáság nélkül búcsúzunk el tőle – lassan visszavedlünk civilé. Sorra kezét ráz velünk, sok szerencsét és minden jót kíván valamennyiünknek a hátralévő életünkre. Szörnyű sebe és valószínűleg rettenetes fájdalmai ellenére is egyenes derékkal ül, mintha valóban élő, eleven emberekkel vacsorázna, akiknek bármelyik pillanatban szóra nyílhatna a szája.

Kilépünk az utcára, hajnalodik. Hátrahagyjuk Némethit a holtakkal, és sietős léptekkel elindulunk, ki-ki a maga választotta sors felé.

Petőfi-emlékkárpit (1999)